

RECENZJE. SPRAWOZDANIA

EMIGRACJA ROSYJSKA, UKRAIŃSKA I BIAŁORUSKA. SPUŚCIZNA LITERACKA, RELIGIJNO-FILOZOFICZNA. KULTUROWE ZBLIŻENIA, pod red. A. Woźniak, Lublin: Wydawnictwo KUL, 2018, ss. 335.

W dniach 25–26 maja 2018 roku w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II odbyła się IV Międzynarodowa Konferencja pod tytułem „Emigracja rosyjska, ukraińska i białoruska XX i XXI wieku. Kulturowe zbliżenia i miejsca wspólne. Oddziaływanie i odrzucenie”, zorganizowana przez Katedrę Literatury Rosyjskiej Instytutu Filologii Słowiańskiej KUL. W spotkaniu wzięli udział naukowcy z polskich uniwersytetów (Kraków, Warszawa, Opole, Siedlce, Rzeszów, Słupsk, Częstochowa, Lublin), ale także badacze z wielu ośrodków zagranicznych (Mińsk, Odessa, Kaliningrad, Archangielsk, Moskwa, Londyn, Petersburg, Łuck).

Warto podkreślić, że dzięki takim właśnie inicjatywom badania naukowe nad problematyką emigracyjną, niełatwe przecież, bo dotyczące zjawisk złożonych i procesów dynamicznie się rozwijających, przynoszą wymierne rezultaty. W ciągu ostatnich lat polska emigrantologia, za sprawą naukowców z polskich uczelni wyższych – z Lublina, Krakowa, Opola, Słupska, Warszawy i Olsztyna, gdzie od lat prowadzone są badania w tym obszarze, intensywnie się rozwinęła. Naukowcy zdołali już wypracować odpowiednie narzędzia i metody badawcze, wytyczyć dalsze kierunki działań.

Tym bardziej cieszy fakt, że zaprezentowane podczas lubelskiej konferencji referaty zostały opublikowane i na stałe wzbogacają dorobek badań nad wschodnioeuropejską kulturą emigracyjną. W roku 2019 w Wydawnictwie KUL ukazał się pokonferencyjny tom zbiorowy *Emigracja rosyjska, ukraińska i białoruska. Spuścizna literacka, religijno-filozoficzna. Kulturowe zbliżenia*, wydany pod redakcją prof. Anny Woźniak, inicjatorce i organizatorce cyklicznych spotkań naukowych o problematyce emigrantologicznej w KUL.

Prezentowany tom studiów jest czwartym z kolei obszernym opracowaniem naukowym, przygotowanym przez ośrodek slawistyczny KUL. Stanowi kontynuację i dopełnienie trzech poprzednich tomów wydanych w Lublinie. Warto przypomnieć ich tytuły: *Literatura emigracyjna Rosjan, Ukraińców i Białorusinów*, pod red. A. Woźniak i L. Puszaka (2001 r.), *Duchowość i sacrum w literaturze emigracyjnej Słowian Wschodnich*, pod red. A. Woźniak i M. Kaweckiej, (2002 r.), *Kultura literacka emigracji rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej XX wieku. Konteksty, estetyka, recepcja*, pod red. A. Woźniak, (2013). Wszystkie te publikacje łączy, jak pisze A. Woźniak we wstępie do czwartego tomu, „materiał wschodniosłowiański”, zebrany w kilka

kręgów badawczych. Są to: estetyka i recepcja twórczości emigracyjnej, myśl ideologiczno-polityczna, dyskurs krytycznoliteracki oraz religia i emigracyjna myśl religijno-filozoficzna. Ten ostatni obszar najszerzej wpisał się w prace naukowe lubelskiego ośrodka, a prowadzone tam badania nad duchowością są wizytówką sławistyki KUL.

Na trzy części omawianego tomu składa się dwadzieścia dziewięć tekstów doświadczonych polskich i zagranicznych badaczy – Lucjana Suchanka, Jana Orłowskiego, Anny Woźniak, Andrzeja Dudka, Hanny Kowalskiej-Stus, Danuty Szymonik, Galiny Niefaginy, Urszuli Cierniak, Ludmiły Siryk, jak również młodszego pokolenia badaczy (Beata Siwek, Eugeniusz Nikolski, Monika Grygiel, Zoja Kuca, Martyna Kowalska, Agnieszka Lis-Czapiga, Jadwiga Gracla, Julita Biniewska). Rosyjskojęzyczne badania nad emigracyjną spuścizną reprezentują: Oleg Marczenko, Olga Demidowa, Jurij Malcew, Wiktoria Zacharowa. W tomie znalazły się także prace kilku ukraińskich uczonych: Galiny Jastrubeckiej, Teresy Lewczuk, Marii Moklicji, Oleksandry Wisycz, Olgi Zubko oraz dwóch przedstawicielek białoruskiego środowiska naukowego: Galiny Tyczko i Mariny Lebiediewej.

Zebrane artykuły dotyczą „trzech fal” emigracji rosyjskiej, ale także tej najbardziej współczesnej, z jej początkiem w 1991 roku i wciąż niezakończonych, określanej mianem „czwartej fali”. Autorzy co najmniej kilku tekstów pochylają się nad zagadnieniem tożsamości, także w ujęciu antropologicznym – gdzie w los człowieka-emigranta wpisana jest nostalgia, osamotnienie, tęsknota za utraconą ojczyzną, emigracyjna trauma. Problem ten, jak czytamy w *Uwagach wstępnych* jest widoczny w twórczości wielu wybitnych osobowości, o których jest mowa w niniejszym tomie: Dymitra Mierieżkowskiego, Zinaidy Gippius, Wiaczesława Iwanowa, Dymitra Fiłosofowa, Matki Marii, Nadzieży Teffi, Władimira Nabokova, Niny Fiodorowej, Marii Arbatowej. To właśnie dzięki ich zaangażowaniu kultura rosyjska na stałe wpisała się w życie literackie i kulturalne emigracyjnej zagranicy. Proces wrastania w nową rzeczywistość, osvajania emigracyjnej przestrzeni odbywał się poprzez różnorodne formy aktywności i solidarne działania (literackie, wydawnicze, kulturalne, polityczne) emigracyjnej Pragi, Paryża, Berlina, Monachium, Nowego Jorku, Toronto, Londynu.

Cennym dodatkiem do prezentowanego zbioru są, niepublikowane dotąd warszawskie listy Dymitra Fiłosofowa do Mierieżkowskich, w tłumaczeniu Anny Woźniak na język polski. Korespondencja, zebrana i udostępniona przez Olgę Demidową, jest uzupełnieniem jej artykułu o relacjach Fiłosofowa z D. Mierieżkowskim i Z. Gippius, co w całości daje szeroką panoramę życia emigrantów, ich duchowych zmagania z emigracyjnym „taedium vitae”.

Autorzy opublikowanych w tomie tekstów nierzadko podejmują rozważania natury filozoficzno-politycznej, analizując emigracyjne świadectwa w kontekście stosunków państwo-Kościół, działalności publicystycznej, czy wciąż aktualnej „problematyki krymskiej” (prace Hanny Kowalskiej-Stus, Danuty Szymonik, Jewgienija Nikolskiego, poświęcone poglądom polityczno-społecznym Antona Kartaszewa, Siergieja Bułgakowa, Fiodora Stiepunia, metropolity Beniamina-Fedczenko).

Cieszy fakt, że w omawianym tomie znalazły się teksty dotyczące „drugiej fali” emigracji, najmniej rozpoznanej w dotychczasowych badaniach literaturoznawczych. Oprócz wymienionych wcześniej wielkich i znanych nazwisk włączonych do naukowej refleksji, warto zatem wspomnieć o Victorii Babenko–Woodberry i Leonidzie Rzewskim. Dzięki gruzińskiej badaczce Wierze Occheli do polskiego obiegu naukowego weszły oto dokonania Grigola Robakidze – pisarza emigranta, znawcy literatury gruzińskiej i niemieckiej, który na rosyjskim symbolizmie budował swoją literacką tożsamość.

Chociaż artykuły dotyczące rosyjskiej diaspory, podobnie jak w poprzednich tomach przeważają, w książce nie zabrakło prac na temat ukraińskiej i białoruskiej emigracji, które dopełniają prezentowany tom. Dzięki tekstom poświęconym wybitnym postaciom emigracyjnym i twórczości pisarzy, poetów, publicystów tych obszarów: Ułasa Samczuka, Oksany Laturinińskiej, Artima Chomika, Jewhena Małaniuka, Igora Kosteckiego, Natalii Arseniewej czy Wacława Łastowskiego, stan badań nie tylko nad rosyjską, ale także ukraińską i białoruską kulturą emigracyjną wciąż się pogłębia, zyskuje nowe konteksty i znaczenia. Pisze o tym A. Woźniak w *Słowie wstępnym* publikacji z 2013 roku *Kultura Literacka emigracji rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej XX wieku. Konteksty, estetyka, recepcja*. Warto przytoczyć jej słowa, aby zaakcentować znaczenie emigracyjnych eksploracji, jakże ważnych dla odczytania historii i istotnych w budowaniu współczesnej tożsamości:

Emigracja pisarzy i ludzi kultury [...] nabiera charakteru wyjątkowego, napęła się szczególną treścią, obrasta w skomplikowane semiotyczne zdarzenia i uwarunkowania, w których naczelną zasadą staje się archetyp wolności, wędrówka ku swobodzie twórczej i dążenie do odnalezienia przez nieskrępowaną twórczość wartości podstawowych, jakie są dla kultury i aktywności człowieka nieodzowne¹.

Zebrane w jeden tom artykuły, dotyczące trzech wschodniosłowiańskich diaspor: rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej nie tworzą odrębnych części lecz płynnie się przeplatają. Są dowodem „kulturowych zbliżeń „międzyemigracyjnego dialogu”, potwierdzeniem elementów tożsamy dla każdej z tych trzech emigracji. To także wspólny komentarz do trudnej historii, zapisanej w wielu emigracyjnych biografiiach i tekstach kultury. Różnorodność podjętych w tomie tematów świadczy o tym, że były to kwestie skomplikowane i dotyczyły różnorodnych sfer indywidualnego i społecznego życia.

Środowisko badaczy – emigrantologów, jak podkreślał w swoim konferencyjnym wystąpieniu Lucjan Suchanek, aktywnie pracuje i współdziała. Mnogość tematów, autorów, kontekstów, przekonywał Suchanek, potwierdza jak dużo jest jeszcze w tej kwestii do zrobienia, bowiem wciąż na polu wschodniosłowiańskiej emigrantologii

---

¹ A. Woźniak, *Słowo wstępne*, [w:] *Kultura literacka emigracji rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej XX wieku. Konteksty, estetyka, recepcja*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2013, s. 5-6.

wiele jest „białych plam”, które czekają na naukową eksplorację. Cztery tomy, układające się w spójny cykl wydawniczy, stanowią doskonałe kompendium wiedzy emigrantologicznej o spuściźnie literackiej i kulturowej wschodniosłowiańskiej zagranicy. Należy tylko mieć nadzieję, że lubelska seria będzie kontynuowana i wkrótce doczekamy się kolejnej publikacji.

Agnieszka Lenart
Uniwersytet Śląski